

Mészáros Márton Bob Dylan-fordításai elé

Mészáros Márton már egyetemi évei alatt jó nevű riporterré, publicistává és kritikussá nőtte ki magát. Most versfordítóként jelentkezik, Bob Dylan két versét ültette át magyarra. Én elsősorban olasz, francia és orosz verseket honosítok, angol nyelvtudásom meglehetősen fogyatékos. A filológiai hűséget ellenőrizni tehát csak nagyjából tudom. De nagyon is jól érzem Dylan verseinek, dalkölteményeinek gondolat- és indulatritmusát, amit Marci tehetségesen ad vissza. A tónusról nem is beszélve.

Ezek az átfordítások egyetlen ponton sem bicsakolnak meg: a *Key West* és *Visslát, Jimmy Reed* esetében is jó a dikció, és működik a ritmika. (A ritmikát a gondolatiság és indulatiság jellemzi ezekben a szövegekben.)

Kívánom, hogy effajta tevékenysége ne csupán kurta kitérő legyen.

Baranyi Ferenc,
Kossuth-díjas költő, műfordító

BOB DYLAN

Key West (Filozofikus kalóz)

Key West (Philosopher Pirate)

McKinley kiáltott McKinley sikített
az orvos azt mondta McKinley a halál lapul a falon
nekem áruld el ha van mit gyónnod
mindent hallottam már erről – lassan haladt lefelé
hallottam a drótnélküli rádión
lentről az isten háta mögöttől – le Key West felé

szerelmet és ösztönzést keresek
azon a bizonyos kalózádió
Luxembourgól vagy Budapestről jön
és tiszta a rádiójel amennyire csak lehet
kutyául szerelmes vagyok alig látok
lent a sík vidéken – le Key West felé

Key West a helyek helye
ha a halhatatlanságot hajszolod
maradj az úton – kövesd a táblákat az országúton
Key West kellemes és tetszetős
ha elhagytad az eszed ott megtalálod
Key West a láthatáron

a vasúti pálya rossz oldalára születtem
Ginsberg Corso és Kerouac is
Louie és Jimmy és Buddy meg a többiek
elképzelhető nem ezt kell tennem
de teljesen hozzád vagyok kötve
lent a sík vidéken – le Key West felé
mindkét lábfejemet négyzetláb ültettem a földbe
jobb kezem magasan fel a hüvelykujjak lefelé
ilyen az élet – ilyen a boldogság
hibiszkuszok nőnek itt mindenhol
ha viselnél egyet tedd a füled mögé
lent legalul – le Key West felé

Key West a hely ahova menni kell
lent a Mexikói-öbölnél
a tengeren túl – túl a futóhomokon
Key West a bejáratkulcs
ártatlansághoz és tisztasághoz
Key West – Key West a megigézett föld

soha nem éltem Óz földjén
és nem szántam időt az érdemtelenre
forróság itt lent és nem tudsz túlöltözni
egy mérgező növény apró virágai
szédülést okozhatnak – segítenék neked de nem tudok
lent a sík vidéken – le Key West felé

a halfarkas tavacskák és az orchideafák
tőlük megkaphatod a vérző szív diagnózisát
az emberek azt mondják: be kéne vetnem egy kis gyengédséget
Amélia utca – Öbölkilátás Park
séta az árnyékban sötétedés után
a világ végén – le Key West felé

játszom a gumbo-limbo spirituálékat
ismerem az összes hindu rítust
az emberek azt mondják: valóban áldott vagyok
murvafürt virágzik nyáron és tavasszal
ismeretlen itt a tél
lent a sík vidéken – le Key West felé
Key Westet a nap alatt találod
észrevétlen és a legrosszabb pozícióban
bal oldalon maradsz aztán csak jobbra dőlsz
érezd a nap sugarait a bőrödön
és a szél gyógyító erejét
Key West – Key West a fény országa

bárhová utazom – bármerre kóborlok
nem vagyok olyan messze a kolostor-otthonomtól
azt teszem amit helyesnek – amit a legjobbnak tartok
Rejtély utca a Mallory térnél
Trumannak ott volt a Fehér Háza
kelet felé – nyugat felé
útban – le Key West felé

tizenkét évesen öltönybe csuktak
és egy prostit vetettek nőül velem
arany rojtok voltak az esküvői ruháján
ez az én történetem de nem ott ahol véget ér
még mindig aranyos és jóban vagyunk
lent legalul – Key West felé

rám lelsz mindkét oldalon nem tévedek a középtől
csípd el azt a kalóz rádiójelet
hallottam a hírt – hallottam az utolsó kérdésed
dongj az én Csinos Kisasszonyom körül
nem szeretek senkit – dobj egy csókot
lent az alján – le Key West felé

Key West a helyek helye
ha a halhatatlanságot hajszolod
Key West az isteni éden
Key West kellemes és tetszetős
ha elhagytad az eszed ott megtalálod
Key West a láthatáron

Viszlát, Jimmy Reed

Goodbye Jimmy Reed

Egy szentről nevezett utcán élek
a nők púdert és festéket viselnek a templomokban
ahol zsidók katolikusok és muszlimok együtt imádkoznak
egy mérföldről is kiszúrom a lutyit
viszlát Jimmy Reed – Jimmy Reed neked is
add azt a régi idők vallását amire szükségem van

mert tiéd az ország a hatalom és a dicsőség
menj mondd a Hegyen mondd el az igazi történetet
mondd el egyenesen puritán hangnemben
a misztikus órákban amikor az ember egyedül van
viszlát Jimmy Reed – istenhozzád
dobd el a Bibliát – hirdesd a hitvallást

nem fog sokat jelenteni az emberek szava
csak mer' nem gitároztam a fejem mögött
soha nem voltam cinkos nem játszottam a büszkét
soha nem vettem le a cipőmet és hajítottam a tömegre
viszlát Jimmy Reed – viszlát és jó éjszakát
drágakövet teszek a koronádba – eloltom a fényt

mindent rám olvasnak mindent a könyvből
nem tudtam mással harcolni csak a henteshoroggal
bennük nincs szájalom – nem nyújtanak kezet
és én nem tudok olyan dalt énekelni amit nem értek
viszlát Jimmy Reed – viszlát és sok sikert
nem tudom lejátszani a lemezt mer' a tűm beakadt

átlátszó asszony áttetsző ruhában
ez jól áll neked – be kell vallanom
feltöröm a szőlőszemed kiszívom a levét
szükségem van rád mint fejemnek a kötélre
viszlát Jimmy Reed viszlát és agyó
azt hittem ellenállok neki de nagyon tévedtem

Isten veled kedves testvér
ha szabad kérdenem: mi szél hozott erre?
ó nem valami nagy dolog csak a férfit keresem
jöttem hogy lássam nyughelyét ezen az elveszett földön
viszlát Jimmy Reed és mindenhez ami te vagy
hát nem hallod letről Virginiából kiáltok utánad

Mészáros Márton fordításai

MÉSZÁROS MÁRTON

Bob Dylan testamentuma

A Nobel-díjas Bob Dylan testamentumaként felfogható *Rough and Rowdy Ways* című 39. stúdióalbuma rendkívül gazdag lírájú: intertextusoktól rogyadozó teret kínál a befogadónak.

Arra a kérdésre, hogy a *Murder Most Foul* című dal a *Rough and Rowdy Ways* című új albumán a letűnt idők nosztalgikus megidézése lenne, Bob Dylan határozott feleletet ad Douglas Brinkley történésznek a *The New York Times* hasábjain: „Számomra nem nosztalgikus. Nem tekintek a *Murder Most Foulra* a múlt dicsőítéseként vagy egy letűnt korszak valamiféle búcsúztatásaként. Az adott pillanatban szól hozzám. Mindig így volt, főleg, amikor a dalszövegeket írtam.”

Az idén nyolcadik évtizedébe lépő Dylan hetvenperces nagylemeze tavaly nyáron jelent meg. Nem érkezett derült égből villámcsapásként: az irodalmi Nobel-díjas amerikai folk-blues-rock zenész, dalszövegíró márciusban tette közzé a *Murder Most Foul* című szerzeményt, amely 17 perces hosszúsága ellenére a Billboard amerikai zenei toplista élén nyitott, másrésről Dylan nyolc év óta nem jelentetett meg saját költeményekből álló munkát – csupán három, amerikai klasszikusok feldolgozását tartalmazó lemezt, két live albumot, hat bootleget, egy válogatást és néhány box-settet.

Hiába nem a nosztalgiát tartja a legfőbb tematikai egységnek, a duplacédés/lemezes album darabjai között akad jó néhány, amely 1960-as évekbeli történelmi vagy popkulturális utalástól roskadozik. Igaz, az albumot záró *Murder Most*

Foul címe *Hamlet* szellemétől kölcsönzött¹, de a történet John Fitzgerald Kennedy néhai amerikai elnök 1963. november 22-i dallasi meggyilkolásáról szól. A végeérhetetlennek tetsző, intertextusoktól rogyadozó szöveg nemcsak az államfő haláláról, hanem a múlt század közepének sajátosságaiból, köztük az „ellenkultúrából” is felmutat egy csokornyit. Mint írtam korábban: „Sőt mondhatni, a dal második szerkezeti egysége jószerivel nem több, mint fürdés a nosztalgiában. Az alámerülés konstans: a popvilágban abszolút szürreálisnak ható módon építkező ballada csak a felszínen békés (részben arról szól, mint amiről a *Hurricane*, de itt még nyugodtabban), lent, a Beatlest, Shakespeare-t, John Lee Hookert, Patsy Cline-t megidézve egyre mélyebbre ás a múltba, s alig észrevehetően elkezd korbácsolni a víztükröt.” (És akkor hol van még a Queen vagy Elvis, esetleg a *Tommy* a The Who brit rockegyüttestől...)

Mint a Dylan-életmű legtöbb darabjában, itt is központi a halálmotívum. A *My Own Version of You* a közönséggel játszadozó, a mindenből ártalmatlan tréfát űző előadó köntöse: az elbeszélő frankensteini szörnyként alkotja meg a szerelmét. Beköszön a „rosszkedvünk tele” III. Richárdtól és a *Gulliver utazásainak* játékos említése, feltűnik a sebhelyes arcú Al Pacino és a keresztapa Marlon Brando, de Leon Russell vagy Liberace is. (Az amerikai zongorista-showman mellett közvetlenül ott találjuk János apostolt, de a Fekete Ló Kocsma és az Armageddon utca is megér egy misét.) Ezzel szemben például az *I've Made Up My Mind to Give Myself to You* kismértékben tartalmaz irodalmi vagy kulturális utalásokat, de – meglátásom szerint – párbeszédés szerelmi vallomásként megkapóan szépen működik, miközben dallamvilága Offenbach *Hoffmann meséi* című háromfelvonásosának híres barcaroláját (gondola-dal) idézi.

Dylan persze kiismerhetetlen, és tudatosan rekkent el megoldhatatlan rejtélyeket, hogy dodonai mondatokat a közönségnek. Bizonyos sorok, szavak értelme, helye, sorrendje gyakran eltérő, vitás értelmezések tárgyát képezi, az új album tíz dala esetében is. Egy jó Dylan-vers olyan, mint a kaleidoszkóp képe: a forgatásával végtelen variációkban változtatható, de akárhonnan nézzük, mindig élvezhető marad.

A fordításról

Az általam lefordított két dalhoz csupán támpontokat adok. A *Key West (Kalózfílozofus)* – akárcsak az album – a halál, az erőszakos életkioltás köré épül: William McKinley a harmadik amerikai elnök volt, aki merénylet áldozata lett, és mielőtt 1901. szeptember 14-én elhunyt volna, nyolc napon keresztül szenvedett a gyom-

¹ „Murder most foul, as in the best it is.” (Arany János fordításában: „Rút és erőszakos – nincs rá egyéb szó,”; Nádasdy Ádám fordításában: „Az, gyilkosság a legocsmányabb fajta.”)

rába hatoló golyók okozta fájdalomtól, fertőzésektől. Az alcímnél frappánsabb önjellemzést keresve sem találhatnánk: Dylan az elmúlt harminc évben jőszerivel egyetlen dalánál sem hagyta ki, hogy jó posztmodernként ne vett volna át valamit – akár szavakat, mondatokat, neveket, motívumokat – az irodalomból, a zenéből, a történelemből.

A Luxembourgból vagy Budapestről érkező rádiójelek arra hívhatják fel a figyelmünket, hogy a szóban forgó angol nyelvű rádiócsatorna milyen vitathatatlan hatást gyakorolt az angol popzenére, amiből Dylan mellett egy sor másik előadó inspirációt merített. Egy másik rádióállomás, a Radio Caroline az írországi Greenore kikötőjében egy hajóról folytatta működését, ezzel megkerülve az Egyesült Királyság rigorózus lejátszás-engedélyeztetési protokollját, a lemezcégek jelentős befolyását. Budapest említése vélhetően a Szabad Európa Rádió vagy a Tilos Rádió kapcsán nyerhet értelmet, de akkor sem járunk messze az igazságtól, ha egy Van Morrison-dalszöveg jut eszünkbe.

A vagabund-hobó elbeszélő, aki egy kalóz rádióállomás adását hallgatja, Allen Ginsbergre, Gregory Corsóra és Jack Kerouacra is emlékezik, akik a beatnemzedék kiemelkedő alkotóiként Dylan indulásának meghatározó példaképei voltak. Louis, Jimmy és Buddy – minden bizonnyal Louis Jordan, Jimmy Reed és Buddy Holly keresztnevét rejti, mindhárman jelentős blues, rhythm & blues és rock 'n' roll előadók-dalszövegírók. (A második azt a Jimmie Rodgers is rejthetné, akinek a „*My Rough And Rowdy Ways*” című dalát vette alapul a címadáshoz, de a country-énekes nem y-nal írja a keresztnevét.)

Ami az „egy mérgező növény apró virágait” illeti, emlékezzünk csak arra, hogy az Óz, a csodák csodája című mesében szerepel egy bizonyos elvarázsolt pipacsmező, amely örökös álommal veszélyezteti az arra tévedőt. Az emberek nem véletlenül mondják éppen azt hősünknek, hogy „be kéne vetnie egy kis gyengédséget” – a *Try a Little Tenderness* a világhírű soulzseni, Otis Redding leghíresebb slágere. (A „*Down in the Boondocks*” egy hatvanas évekbeli countryrock, erre a *Murder Most Foul* című dal is visszatér.) Az Amália utca a valóban paradicsomi Key West déli csücskében található, valaha bokszmérkőzések, kakasviadatok helyszíne volt. Az őshonos, hurrikánokkal szembeni ellenállóképességéről ismert trópusi fafajta, a *Bursera simaruba* (ismertebb nevén: *gumbo-limbo*) megtalálható az említett floridai vidéken, de a karibi térségben ugyanúgy, mint Brazíliában vagy Venezuelában. Nem lehet véletlen, hogy ez a növény az, aminek gyümölcsét ízületi gyulladással panaszok kezelésére is felhasználják, márpedig azok régóta kínozzák Dylant. A „kolostor-otthon” nem csak szellemi töltetre, hanem a Key West-i Truman Sugárúton álló Szeplőtelen Mária-kolostorra, Dél-Florida legrégebbi oktatási intézményére is utal. A dal szereplője testi-lelki feltöltődés céljából érkezik Key Westbe, akárcsak a városkáért rajongó Truman elnök, aki Kis Fehér Ház néven nyári rezidenciát építtetett ott. (A napsütötte állam sok művésznek ho-

zott gyógyírt, például Ernest Hemingwaynek, Jack Kerouacnak, Marjorie Kinnan Rawlingsznak.)

A legtöbb kérdést felvető rész az utolsó előtti strófa, amelyben az elbeszéltek jórészt megegyeznek a zsidó fiúgyermekek bár micvóvá avatásának idejével. (Dylan bár micvójára a 13. születésnapja előtt két nappal került sor.) A „még mindig aranyos és jóban vagyunk” árulkodhat arról, hogy a zsidósággal való se veled-se nélküled kapcsolatát nem az általa „kényszerházasságként” leírt bár micvóval, hanem spirituális kalandozásai során mélyítette el. (Nem ördögtől való képzettársítás Hóseás héber próféta alakja sem, aki prostituáltat vett feleségül.) Mi más lenne ez a dal, ha nem az élet metaforája?

A *Viszlát, Jimmy Reed* esetében a Mississippi vidékének legsokoldalúbb blueszenésze előtti *homage*-zal van dolgunk. Az 1976-ban elhunyt fenomen Dylan egyik nagy példaképe volt. A „csak mer’ nem gitároztam a fejem mögött” sor kétséget kizárólag Charley Patton és T-Bone Walker képét idézi elénk, akik fellépéseik során gyakran a magasba, aztán fejük fölé emelt gitárjukon játszva kápráztatták el a nagyérdeműt. Hogy mit akarhat ezzel mondani a mester? Valószínűleg azt, hogy kedvence soha nem vetemedett ilyen vásári mutatványra.

A „feltöröm a szőlőszemed kiszívom a levét” képsor Dionüszoszra (Bacchus) utalhat. A *Tragédia születése* című értekezésében Dionüszosz képviseli Nietzsche számára mindazt, ami étellel teli, ami mámoros, ami művészi hivatású. A *Viszlát, Jimmy Reed* című dalban pedig Reed adja az értékes, innovatív blueszenét, ami elvesző értéknek bizonyul. Persze, a költemény nem csak görög–római, hanem keresztény vallási szimbólumokkal is átitatott. Kereshetünk-e Reed munkásságában spirituálét vagy gospel? Vajmi gyenge próbálkozásnak hatna... Ha ez idáig nem bizonytalanodtunk volna el, a zárósorok meglehetősen nehezen érthető szemantikai egységet képeznek, hiszen Reed sírja Közép-Nyugaton és nem Délen található. Jóllehet, „*Down in Virginia*” címmel tudunk egy Reed-dalról.

Ugyanakkor, ha ismerjük Reed előmenetelét, akkor még a fragmentumokból építkező technika sem foghat ki rajtunk. Akkoriban, amikor nem tudott megélni a zenélésből, Reed húsüzemben dolgozott (henteshorog), később fokozódó alkoholizmusa miatt a felesége sűgőként próbálta egyben tartani koncertjeit (dalszöveg nem-hallása). A zárósor a mi sokat látott blueszenészünket, Bob Dylant mutatja, aki nem véletlenül lent, Virginiában keresi a legenda sírját, hiszen a szóban forgó Jimmy Reed-szerzeményben a lírai én sem tesz mást: maga mögött hagyja a nagyvárost és visszatér az idealizált délre.